

„Mély mondanivalóba könnyű belefulladni”

Beszélgetés Gerber Pállal a szöveges elemek képzőművészeti használatáról

GERBER PÁL nevét többnyire visszafogott színkezelésű, problémaérzékeny festményeiről és megvilágosító erejű szöveges munkáiról ismeri a szakma. Meglepő, de a budapesti Erzsébetligeti Színház – Corvin Művelődési Házban rendezett *Bölcényre vadászom és a jegesmedvét ejtem el* című, 2016. január 20. és március 3. között bemutatott egyéni tárlat volt az első alkalom, hogy kizárólag olyan műveket installált a művész, amelyek textuális formációkat használnak. Ennek apropóján beszélgettünk a megnyitón.

GERBER PÁL

☛ **Áfra János:** Lehet tudni rólad, hogy középiskolásként díszletfestészetet tanultál a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában. Már ekkoriban is dolgoztatok szövegekkel, az írások képzőművészeti felhasználása már itt elkezdődött?

☛ **Gerber Pál:** Ez a szak nekem akkoriban sok problémát okozott: úgy éreztem, hogy túlzottan alkalmazott jellegű, én pedig autonóm művészetet szerettem volna csinálni. Volt bennem egyfajta ellenállás emiatt – de nagyon szép szakma ez, közben helyreraktam magamban. Szöveget egyfajta képpé írtunk akkoriban, s nem is a díszítőfestészet szakon, hanem amikor a szobrászatra áttértünk minket egy hónapra: gipszlapba kellett antikva betűket vésni. Az ember ilyenkor rádöbben, hogy a betűnek van szerkezete, formája, arányai, és arra is, hogy ez milyen szép tud lenni. Észrevenni, hogy az A-nak a talpa meg a G-nek a szára hogy hajlik ki, emlékszem, óriási élmény volt.

☛ **ÁJ:** A huszas éveid elején már aktívan dolgoztál szövegekkel – mint azt például az 1978-as *Das ist die Frage* (Ez a kérdés) feliratú linómetszet is mutatja –, tehát

gyakorlatilag az autonóm művészi pályád kezdetétől a formanyelved részét képezi a textuális elemek. A festészeted és a szöveges munkáid is nagy törések, korszakváltások nélkül, meglehetősen kiegyensúlyozottsággal egy irányba mutatnak. A kezdetekkor mennyire volt lehetőség találni azoknak a művészeknek a dolgaival, akik már a hatvanas, hetvenes években készítették szöveges műveiket? Gondolok itt például EDWARD RUSCHA rövid felirataira, JENNY HOLZER valamivel hosszabb szövegeire vagy épp BRUCE NAUMAN neotextusaira.

☛ **GP:** Az említettek munkáival akkor még nem, hanem azt hiszem, hogy inkább később, a nyolcvanas évek közepén ismerkedtem meg, de azok, akikről tudtam már a főiskola elején, a hatvanas évek közepéhez, tehát inkább pop art-hoz voltak köthetőek. Ami a szöveget illeti: a nyelvvel kapcsolatban volt egy megvilágosító élményem. Első éves főiskolás korom után, a hetvenes évek végén kimentem egy barátommal Nyugat-Európába körülnézni, csavarogni, ami ugyanakkor egy szakmai célzatú dolog is volt. Hazafelé a vasúti szerelvény megállt Győr mellett, az állomás előtt. Jöttek a karbantartó munkások – előtte egy hónapon keresztül jóformán csak idegen nyelvű mondatokat hallottunk: németet, franciát, flamandot –, az egyik egy egyszerű mondatot mondott, amire sajnos nem emlékszem pontosan, de mint akibe villám csapott, úgy futott át rajtam. Persze a barátommal beszélgettünk út közben, de annyira furcsa volt ez a kívülről érkező magyar mondat, hogy akkor tudatosodott bennem, mennyire bele vagyok gyökerezve ebbe a nyelvbe. Ez az élmény felhívta a figyelmemet a nyelvre és az alkalmazására. Nem vagyok író, képzőművésznek tekintem magamat, de a nyelvészeti műsorokat előszeretettel hallgatom; úgy érzem, hogy az én műsoraim.

☛ **ÁJ:** Nem voltál elvakult követője a főiskolai festőmestereidnek, egészen más úton indultál el, mint ők. SVÁBY LAJOS harsány szín- és formahasználatával szemben – ami miatt ő nem is igazán értékelt – a te munkáidat kezdetektől inkább egyszerű formák, visszafogott színek jellemezték. Ugyanakkor a magyar művészek közt voltak, akik alkotói téren inspiráltak, esetleg szöveges munkáikkal is felhívták magukra a figyelmedet már viszonylag korán?

☛ **GP:** Érdekes, de én TÓT ENDRÉ is csak később ismertem meg, pedig őt nagyon jónak tartom és nagyon fontosnak, ha valakit előzményként kéne megneveznem a hazai közegekből, ő lenne az. Egyfajta elődöm, függetlenül attól, hogy kezdetben nem tudott rám hatni közvetlenül. Ami a festőmestereimet illeti: BLASKI JÁNOSnál tanultam négy évet, aztán SVÁBY LAJOSnál egyet. Furcsa helyzet volt ez velük: művészeti szempontból tényleg nem értettünk szót, de egyikükről sem tudok semmi rosszat mondani. Ebben a „mást meg nem értési” hibába bárki beleeshet, akár én is. Svábyval lehetett értelmesen beszélni művészetéről akkor is, ha az ember nem értett vele egyet, azért ott érvek hangzottak el, és ez jó példa volt.

☛ **ÁJ:** A nagy, Ludwig Múzeumos kiállításod kurátora, OLTAI KATA készített veled egy interjút,¹ amiben azt nyilatkoztad, hogy sosem akartál másokat követni, de azon is megsértődöttél egyszer, amikor a főiskolán valaki azt mondta, felismerte egy kiállításon a képeidet. Azt vallo, nem a saját, beazonosítható stílus megtalálása a cél, de akkor mégis mi?

☛ **GP:** Szerintem az, hogy hitelesek legyünk és önmagunk előtt is kiálljuk ezt a próbát, tehát nem szabad svindlizni. A főiskolán szembesültem az egyéni stílus keresésének problémájával; amikor jött a diplomakiállítás, mindenki megpróbált – bármi áron – valami olyan anyagot kirakni, amire azt tudta mondani: „ez az én egyéni hangom”. Úgy éreztem, hogy erőltetett verseny folyik ezért, pedig ez egy idétlen dolog. Mi az, hogy egyéni hang? Valamit hitelesen kell mondani, hitelesen kell festeni, és nem azt kell nézni, hogy ez mitől tér el vagy sem – szóval el kéne felejteni ezeket a dolgokat. Amit egyéni stílusnak nevezünk, az sokszor csak formához való ragaszkodás, amit nem értékékként látok, hanem sokkal inkább kötöttségként, gátként, holott a védjegyszerű formához való ragaszkodás nélkül szabadságot lehet nyerni.

☛ **ÁJ:** Ugyanakkor az életről leválaszthatatlannak tartod a művészetet, ez pedig kicsit nekem rímel arra, amit BORBÉLY SZILÁRD nyilatkozott egyszer, hogy ő „irodalomellenes”.² Mondhatjuk, hogy te pedig ilyen értelemben „képzőművészet ellenes” vagy? Hisz azt mondod, nem érdemes egymástól elválasztani, külön kezelni ezeket a dolgokat.

☛ **GP:** Nem mondanám magamról azt, hogy „képzőművészet ellenes” vagyok, már csak azért sem, mert ez is könnyen válik az ember gyakorlatában egyfajta modorrá, ugyanúgy, mint a művészet nagyságának ájult hangoztatása. A jó művészet ter-

1 Oltai Kata: Egy irány van: ki az életbel! – Beszélgetés Gerber Pállal a kezdetekről és a nyolcvanas-kilencvenes évekről. In: Uő. (szerk.): *Gerber Pál*. Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, Budapest, 2010, 208–217.

2 „Alapvetően irodalomellenes vagyok, de írás párti; az irodalomellenességem pedig azokat a területeket célozza, amelyeken az írással szembeállítható ráakódásoknak érzékelek. Minden olyasmiről, ami csak arra van kitalálva, hogy bizonyosfajta, nem valami egynemű, hanem kevert hatalmakat szolgáljon. Az írás hosszú időn keresztül összekapcsolódott, igen szorosan azzal, amit közönségesen szellemnek lehet mondani.” Egy konzervatív pesszimista – Borbély Szilárdal beszélget Mészáros Sándor, *Alföld*, 1995/8., 51.

A polip nem örül, ha szabadulni igyekszik áldozata. De ki merne szemrehányást tenni az áldozatnak, hogy bosszúságot okozott a polipnak?

GERBER PÁL
Tanmese

Bö lényre vadászom, és a jegesmedvét ejtem el

GERBER PÁL
Bö lényre vadászom

GERBER PÁL
Reggel

Reggel a férfi frissen,
fitten fekszik.
A feleség kemény
munkával alszik.

mészetességgel születik, az életbe oldódva. Például pár éve a feleségem a konyhában kevergetett valamit, és megkérdeztem tőle: „Mit főzöl, nem fázol?” Abban a pillanatban, ahogy ezt kimondtam, elnevettem magam, éreztem, hogy tetszik ez a primer egymásra rímelés és szeretem – valahogy így születik szerintem a művészet.

☉ **ÁJ:** De meg lehet azt határozni vajon, hogy az életvalóságunkból mi az, amire képzőművészeti eszköztárral, s mi az, amire pedig inkább szövegekkel lehet felhívni a figyelmet? Mi az, amit jobban ki tudsz fejezni az egyikkel vagy a másikkal? Vajon ezeknek az interferenciája mitől hatékony? Tudatosan választasz, alakítasz és társítasz szövegeket és képeket a valóságból, s ezekkel az abszurdításokra mutatsz rá.

☉ **GP:** A valóság néha minden írói és költői képzeletet felül tud múlni. Szerintem ez mindig is így volt, ennyiben úgy gondolom, minden formai megoldás mellett is „realista” vagyok.

☉ **ÁJ:** Az általad használt szövegeknek különleges nyelve van, ami bennem rendre felidézi a zen buddhista tanmesék és versek világát. A műtermdben is fedeztem fel buddhizmussal foglalkozó köteteket, s helyenként konkrét utalás is van erre a kultúrkörre a szövegeidben. Mellettünk például a falon ezt olvassuk: „Beszorulni egy égő házba és közben átadni magunkat a lobogó tűz lenyűgöző szépségének – ez a megvilágosodás.”

☉ **GP:** Az tény, hogy egy égő házból elsősorban menekülni akarunk, de láttam már nagy tüzet: gyönyörűen ég egy ház, amikor kigyullad. Abszurd tulajdonképpen ez is, hiszen nem kezdünk el meditálni, ha a bőrünket akarjuk menteni, de ismert az a felvétel, arról az önmagát felgyújtó buddhista szerzetesről: ott ült rezzenéstelenül, miközben lobogtak a lángok és megfeketedett. Ez a lehetőség benne van: elképzelttem, hogy bent állnék az égő házban, s belefeledkeznék a lángok szépségébe. Még azt is meg tudnám érteni, ha valaki így pusztulna el.

☉ **ÁJ:** Miért a szövegekben dominál nálad a keleti gondolkodásmód, illetve hagyományrendszer?

☉ **GP:** Ötödévesként volt már szabadidőm s foglalkoztam keleti művészettel, de úgy éreztem, hogy kell hozzá valami bevezető anyag. Mivel semmilyen háttér-irodalmat nem lehetett elérni, elmentem a buddhista misszióhoz, ahol nagyon jó szöveges anyagokat kaptam. Ezeket élvezettel forgattam, hatással voltak rám. A festményeken talán nehezebben tetten érhető, mert a látványban esetleg nem is felfedezhető, de gyakran ott is jelentős szerepe van. Például maga az alkotás módja: hagyom a készülő művet, miközben festek, hogy sűgjon vagy diktáljon nekem. Nem árt néha megállni, s megnézni, hogyan akar formát ölteni, befejezést nyerni maga a mű. Általában tudom, mit akarok csinálni, tehát ez nem a bizonytalanságra vezethető vissza, de volt, hogy letettem az ecsetet s néztem a képet, miközben próbáltam mellőzni mindenféle érzést és ítéletet, s azt akartam, hogy most a kép tudjon megnyilvánulni, szólni hozzám, amíg én hallgatok. Azt hiszem, ez beépült a gyakorlatomba, így esetemben nagy szerepe van az alkotásban az ego lecsendesítésének.

☉ **ÁJ:** Egyfajta meditációra készítenek ezek a képek és a szövegek is. Különösen érdekes, amikor nem a megszokott közegükben, hanem mondjuk az utcán találkozik velük az ember, s szokatlanságukkal megállásra készítetik. Köztéri akciókban is sokszor használtál ilyen típusú munkákat már a nyolcvanas években, s az általad említett Tót Endre is kísérletezett hasonlókkal. Mesélnél ezeknek a projekteknek a megvalósulási folyamatáról?

☉ **GP:** Már önmagában az is hihetetlen nagy figyelmet kelt, amikor olyan helyen jelenik meg egy ilyen összetettségű szöveg, ahol nem várják. Ha valaki csak egy csomagoltan festménnyel felszáll a metróra, azt is boldog-boldogtalan meg akarja nézni, olyanok is, akik kiállításokra nem mennek el, egész hajmeresztő mutatványokra képesek érte. A szövegekkel szintén így van. Azért is szeretem azt a műfajt, amely kimegy az utcára, mert előképzettségtől, kortól, nemtől függetlenül mindenki találkozhat vele. Nem szeretem viszont azokat a performansz esteket, ahol színpadon, meghirdetett időben, egymás után mutatják be ezeket, mert számukra is jobb lenne, ha előadásuk nem különülne el, hanem beleágyazódna az életbe.

☉ **ÁJ:** Ha körülnézünk a kiállításon, láthatjuk, hogy egy olyan meglehetősen egyszerű tipográfiával dolgoznak ezek a munkák, amely egy fokozatos tisztulási folyamat eredményének tűnik. A kezdeti linómetszeteket követően – kitüntetett alkalmakkor – a háttér is színt kapott, változatosabb formában jelentek meg a szövegek, olykor például lécekből is összeállítottal szavakat, most viszont csak fehér alapon feltűnő szövegeket látunk, többnyire fekete betűkkel, egységes, letisztult tipográfiával. Képcsoportonként csak egy-egy vörös sor tűnik fel. Ezek mindig kitüntetett helyzetben vannak?

☉ **GP:** Ugyanazt a vöröset használtam és a kicsit nyújtott TW Cen MT Condensed betűtípust. Az egységesség talán azért is van, mert már más kiállításokon tapasztaltam, hogy a szövegeket nagyon praktikusán lehet úgy prezentálni, ha táblaszerű formát kapnak, s ezeket aztán lehet tömbösíteni: négyes, hatos blokkokat kialakítani.

☉ **ÁJ:** Ez egy elég nagy távlatot átfogó tárlat, évtizedes munkák is feltűnnek a friss darabok mellett, amiket FODOR BALÁZZSAL rendeztetek el. Amivel itt találkozunk,

eltér a megszokott kiállítási szituációtól annyiban is, hogy címek, a munkák születéséről eligazító képaláírások nem kerültek fel a falra, így az egész anyag egy szövegfolyammá rendeződik össze.

⊗ **GP:** Csak két munkánál lett volna érdemes címet feltüntetni, a legtöbb munkának nincs címe, hiszen a szöveg magáért beszél.

⊗ **ÁJ:** „Bövényre vadászom és a jegesmedvét ejtem el” – nem szokványos, de a te stílusodat jól fényjelező, humoros kiállításcím, egyben egy kép felirata, amely mégiscsak eleven kapcsolatba lép ezzel az anyaggal. Két olyan állat tűnik fel benne, amely a Föld egymástól annyira távoli a területein él, hogy még véletlenül sem lehetséges elejteni az egyik helyett a másikat. Ez valahol egy allegóriája is lehet annak, amiben te vagy: képzőművészként, negyven év után, eljutottál oda, hogy csakis szöveges munkákat láthatunk tőled egy tárlaton.

⊗ **GP:** A Bövényre vadászom és a jegesmedvét ejtem el az a szituáció, amikor az ember saját magát is tud nevetni. Én évek óta jól szórakozom azokon a csetléseken, botlásokon, amiket ejtek, nem jövök tőlük zavarba, hanem kinevetem ezeket a helyzeteket. A művészetben sokszor látom, hogy az alkotó megpróbálja elrejteni a gyengeségeit, ahelyett, hogy fölvállalná, nyilvánvalóvá tenné, beépítené őket, és maga is merne nevetni rajtuk. Vegyük tudomásul, hogy nagyszerűek vagyunk, de egyben esendők is, az ember így van összegyúrva. Ez nem azt jelenti, hogy ne bízzunk magunkban, de tudatában kell lennünk, hogy vannak korlátaink, hibáink, bicsaklásaink. A címbe foglalt mondatot olyan jó volt leírni. Ekkora hibát mikor követhet el vadász? Egész sor munkám sorolható ide, épül pont erre: a bakira, a tévedésre, a ficamra.

⊗ **ÁJ:** Az installálásban is vannak ilyen bakik, véletlen együttállások? Ahogy felkerülnek az egyes szövegek egymás mellé, az véletlen rátalálások eredménye, mint ahogy egy kép és egy szöveg egymásra talál, illetve hasonlítható-e egy verseskötet összeállításához, amikor ciklusokba rendezi a szerző vagy a szerkesztő a szövegeket?

⊗ **GP:** Igen, szerintem ez ugyanolyan feladat. Nem mindegy, hogy mi mivel kerül kapcsolatba, és az a képekre is igaz: például lehet, hogy van két festményem, amelyeket szeretek, de egymás mellett soha nem állítanám ki őket, mert az együttesük elviselhetetlen vagy értelmetlen lenne. A szövegekkel is így van: keresi az ember, hogy melyiket melyikkel fogja egy blokkba rakni. Érzi, tudja, hogy ezzel bizonyosan nem, de azzal viszont igen. Ilyen szempontból ez tényleg olyan, mint egy kötet összeállítása.

GERBER PÁL

Bövényre vadászom és a jegesmedvét ejtem el, 2016 (részlet a kiállításról)
Erzsébetligeti Színház – Corvin Művelődési Ház, Budapest

Társaságban minden 30 művészre kell 5 vízvezeték szerelő, 3 asztalos, 2 bádogos, 6 lakatos és 1 mozdonyvezető, hogy a normalitás egyensúlya helyreálljon.

GERBER PÁL

Társasági arányok

⊗ **ÁJ:** Felmerülhet a nagy kérdés: meddig tart a képzőművészet és hol kezdődik az irodalom? Ha valaki az elmúlt évtizedek konceptuális művészeti folyamatainak ismerete nélkül, de némi kortárs irodalmi tájékozottsággal betéved egy ilyen kiállításra, akár azt is gondolhatja, hogy ezek versek. Szerinted hogyan érdemes gondolkodni erről?

⊗ **GP:** Én alapvetően képzőművészek tartom magam, és bár tudom, hogy ez már a képtől független forma, de ettől még nem érzem magam írónak. Ugyanakkor a nyelv eredete maga is a képhez kötődik. Mindannyian megfogalmazunk gondolatokat, érzéseket, azonban egyáltalán nem biztos, hogy leírjuk, kiállítjuk őket; én leírom és kiállítom, de reményeim szerint ettől ez még létező, hétköznapi nyelvhasználat. Amikor először nagyítottam fel szöveget, úgy éreztem, hogy annak köze van a képiséghez. Itt is képszerűvé válik a szöveg: méretében felnagyítva, keretben, térben elhelyezve – ezek pedig kimondottan vizuális szempontok.